

PERCEPȚIA PUBLICĂ ROMÂNEASCĂ ASUPRA RUSIEI ȘI A POLITICII SALE ÎN VREMEA RĂZBOIULUI NEATÂRNĂRII. UNELE CONSIDERAȚII

Gheorghe-Florin Știrbăț

Fără a absolutiza rolul preponderent al factorilor externi care, într-o anumită accepțiune¹, ar fi grevat asupra transformărilor politice interne ale României în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, nu le putem omite, totuși, un anumit rol în influențarea opțiunilor opiniei publice și ale oamenilor politici români în epoca Războiului Neatârării.

În cadrul relațiilor externe ale României, aferente perioadei menționate, raporturile cu Rusia ocupă un loc important. Interesele geostrategice ale puternicului vecin de la Răsărit impuneau diplomaților de la Petersburg promovarea unei politici externe care a avut drept coordonate definitorii zona Balcanilor și Strâmtoarele. Era inevitabil astfel ca politica externă a Rusiei să înregistreze rezonanțe puternice în mediul politic și public românesc. Ele vor contribui la conturarea, în contextul complicat al raporturilor româno-ruse de la 1877-1878, a unei percepții colective asupra Rusiei și a scopurilor urmărite de ea².

În funcție de interesele urmărite de cei doi parteneri și de intensitatea cu care Rusia și-a promovat imperatiile de politică externă, relațiile româno-ruse au cunoscut o evoluție oscilantă, de la o relativă apropiere începută după 1866 către o confruntare deschisă în perioada paroxistică a crizei orientale de la 1877-1878³.

¹ Pentru o detaliată expunere a punctului de vedere conform căruia transformările politice interne ale unui stat sunt dictate de „înfrâuririle” elementelor externe, a se vedea, A.D. Xenopol, **Războiele dintre ruși și turci și înfrâurirea lor asupra Țărilor Române**, 2 vol., Iași, 1880.

² Acest aspect al relațiilor româno-ruse în epoca Războiului de Independență constituie tematica unei cercetări personale mai ample, de perspectivă. În sensul prezentului demers, ne vom mărgini la a schița doar anumite aspecte generale care privesc maniera în care factorii politici români precum și opinia publică s-au raportat la acțiunile politicii rusești în intervalul 1877-1878.

³ Dacă imediat după lovitura de stat care a condus la înlăturarea domnitorului Alexandru Ioan Cuza, Rusia a pus în discuție pe cale diplomatică rațiunea menținerii Unirii Principatelor, alegerea noului domn, Carol de Hohenzollern, la care marea împărăție slavă a consimțit în virtutea relațiilor ei amicale cu Prusia, a făcut ca relațiile româno-ruse să înregistreze în proximitatea izbucnirii crizei orientale din 1875, „un stadiu pozitiv de dezvoltare”; a se vedea, în acest sens, Dan Berindei, **Diplomația românească modernă de la începuturi la proclamarea independenței de stat (1821-1877)**, București, Editura Albatros, 1995, p. 162.

Atitudinea urmată de Rusia după înfrângerea în Războiul Crimeei din 1853-1856 a fost una de temporară *reculegere*, după expresia cancelarului rus Gorceakov, pentru ca ulterior să-și reia același plan de impunere hegemonică în sud-estul european⁴. Energia necesară continuării programului politic de inspirație petroviană era furnizată de suportul ideologic al panslavismului⁵ unor intelectuali ruși precum Aleksei Homeakov, frații Constantin și Ivan Aksakov, Ivan Kireevski, bazat pe ideea mesianică rusă, conform căreia poporul rus, ca popor ales, să continue tradiția grandorii romane și bizantine sub forma celei de-a Treia Rome, îi revenea misiunea istorică de a-i elibera de sub dominația Porții și de a-i coagula într-un model statal-național pe toți slavii și creștinii pravoslavnici din Răsărit⁶. În acest scop, diplomația de la Sankt Petersburg a desfășurat o vie activitate menită a scoate Rusia din izolarea în care se afla după insuccesul în fața coaliției Puterilor din 1853-1856 și pentru a-i recăștiga poziția în concertul Marilor Puteri. Într-o primă etapă, oficialii ruși, pentru a pulveriza unitatea blocului statelor învingătoare în 1856 și a obține anularea clauzelor defavorabile lor din Tratatul de la Paris, s-au folosit de apropierea de Franța, racordându-și politica la cea promovată de Napoleon al III-lea, mimând un acord asupra programului politic al împăratului francez bazat pe principiul naționalităților și consimțind în acest sens la constituirea unui stat național românesc în vecinătatea sa. Ulterior, atitudinea de neutralitate binevoitoare a Rusiei în războiul care a opus Prusia, Franței și politica sa de apropiere față de prima, determinată de interesele lor comune⁷, a dat satisfacție imperiului țarilor prin faptul că, prin mijlocirea cancelarului Bismarck, la Conferința Strămtorilor din martie 1871, Rusia obținea anularea anumitor clauze ale Tratatului de Pace de la Paris care îi permitea să dețină o flotă în Marea Neagră și să-și refacă

⁴ Dimitrie A. Sturdza, **Europa, Rusia și România**, ed. Emil Țârcomnicu, Lucian David, București, Editura Etnologică, 2005, p. 34.

⁵ Criza politică din Balcani (1876-1878) a determinat o activizare a panslavismului rusesc, până atunci „un sentiment vag, cu excepția câtorva mici cercuri de intelectuali”. Comitetele panslaviste au trimis în sprijinul populațiilor din Balcani circa 5000 de voluntari ruși și aproximativ 800 de foști ofițeri. Cf. Nicholas V. Riasanovski, **O istorie a Rusiei**, trad. de Areta Voroniuc, ed. îngrijită, note și postfață de Mihai Cojocariu, Iași, Institutul European, 2001, p. 401.

⁶ Bogdan Silion, **Rusia și ispita mesianică: religie și ideologie**, București, Editura Vreamea XXI, 2004, p. 64.

⁷ Pentru izolarea Franței, și apropierea de Rusia, abila diplomație a cancelarului Bismarck a urmărit să supradimensioneze pericolul revoluționar de inspirație franceză pentru Puterile „tradiționale” și suveranii legitimi, sugerând o alianță a Germaniei, Rusiei și Austro-Ungariei; a se vedea, în acest sens, Serge Berstein, Pierre Milza, **Istoria Europei**, trad. de Monica Timu, ediție îngrijită, note și comentarii de Ovidiu Pecican, vol. IV, Iași, Institutul European, 1998, p. 182.

arsenalele și fortificațiile pontice⁸.

Un pas înainte în materializarea scopurilor sale anexioniste în sud-estul european, de natură a-i reface prestigiului său anterior, l-a constituit cooptarea Rusiei în „Alianța celor Trei Împărați”, alături de Germania și Austro-Ungaria, structură politico-militară creată în 1873 și menită a impune preeminența celor trei Imperii în Europa⁹. Din acest moment, curțile nordice împreună cu Dubla Monarhie vor încerca să-și precizeze pozițiile privind direcțiile lor de interes politico-strategic. Din acest punct de vedere, înțelegerile germano-ruse, într-o primă fază, ulterior și cele austro-ruse, își vor pune amprenta asupra evoluției evenimentelor și a configurației balcanice. În acest registru se înscriu tatonările de tipul „misiunii Radowitz” de la Sankt Petersburg din februarie-martie 1875¹⁰ sau sugestia de sprijinire a unei eventuale intervenții unilaterale rusești în Balcani de către Germania, în schimbul disponibilității țarului de a garanta drepturile împăratului german asupra Alsaciei și Lorenei¹¹.

Răscoala din Herțegovina și Bosnia din 1875, cauzată, alături de excesiva fiscalitate otomană și de condiționări politice interne și externe, a îmbrăcat treptat aspectul unei revolte naționale a popoarelor balcanice îndreptată împotriva Turciei, prin implicarea în cursul anului 1876 a revoluționarilor bulgari coordonați de Comitetul de la București, a Serbiei și a Muntenegrului¹². Noul episod al chestiunii orientale, în cadrul căruia Rusia a interpretat un rol determinant prin instigarea și întreținerea stării de revoltă antiotomană a populațiilor balcanice și prin coordonarea acțiunilor voluntarilor ruși, aspecte întuite de altfel și în mediile politice românești¹³, a oferit „Alianței celor Trei

⁸ Teodor Pavel, **Între Berlin și Sankt Petersburg. Români în relațiile germano-ruse în secolul al XIX-lea**, vol. I, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 150.

⁹ **Ibidem**.

¹⁰ Scopul misiunii germane în Rusia *pare* să fi constat în avansarea unei propuneri către oficialii ruși privind colaborarea celor două imperii la o împărțire a sud-estului european. Sugestia pe această temă oțerea și prestigiosul *Augsburger Allgemeine Zeitung* din 13 februarie 1874 care avansa chiar ipoteza unei împărțiri a Austro-Ungariei între cele două Puteri nordice; **Ibidem**, p. 155.

¹¹ F.G. Dreyfus, A. Jourcin, P. Thibault, P. Milza, **Istoria universală. Evoluția lumii contemporane**, vol. III, trad. de Maria Cazanac și George Anania, București, Editura Univers Enciclopedic, 2006, p. 210.

¹² Stevan K. Pavlowitch, **Istoria Balcanilor: 1804-1945**, trad. de Andreea Doica, prefață de Lucian Leuștean, Iași, Editura Polirom, 2002, pp. 108-109.

¹³ Acțiunile Rusiei de incitare și întreținere a revoltei antiotomane au fost coordonate din consulatele ei din Dalmația; a se vedea, **Memoriile Regelui Carol I al României – de un martor ocular**, ediție și indice de Stelian Neagoe, vol. III, București, Editura Machiavelli, 1995, p. 17. În discursul rostit în ședința din 11/23 decembrie 1876 a Conferinței de la Constantinopol, ministrul de Externe otoman Safvet Pașa interpreta evenimentele care au marcat redeschiderea chestiunii orientale la 1875 drept expresii ale

„Împărați” speța care le-a determinat prioritățile și modelat conduitele politice. În directă legătură cu evenimentele din Balcani, tratativele ruso-austriece, încurajate și de diplomația arbitrală a cancelarului Bismarck, s-au finalizat prin încheierea acordului de la Reichstadt, care propunea un algoritm conform căruia, în eventualitatea înfrângerii Porții, Austro-Ungaria ar fi primit Bosnia și Herțegovina, iar Rusia, sud-vestul Basarabiei, unele teritorii din Asia Mică și portul Batum¹⁴.

Combinațiile diplomatice astfel realizate, precum și încercările eșuate ale Marilor Puteri de a impune încetarea ostilităților pe frontul balcanic și de a îndupleca Poarta să adopte reforme vor crea pentru Rusia posibilitatea unei intervenții militare unilaterale „în favoarea creștinilor ortodocși din Imperiul Otoman”. Astfel, erau încununați cei douăzeci de ani de preocupări febrile ale diplomației țariste pe parcursul cărora a urmărit să provoace „defecțiunea finală” a puterilor garante care renunțau la 1877 la principiile „diplomației concertate”, lăsând mână liberă Rusiei în dezlegarea chestiunilor Orientului¹⁵.

Raporturile politico-diplomatice și militare ale României cu Rusia au fost dictate, în noile condiții generate de evoluția crizei orientale, de stringenta problemă care, în optica guvernanților români, era determinată de necesitatea obținerii recunoașterii neutralității teritoriului român de către Marile Puteri, deziderat contrar intereselor intervenționiste ale Rusiei împotriva Imperiului Otoman.

Pe fondul agravării situației militare de la sud de Dunăre, opinia publică românească resimțea presiunea sporită a Rusiei, trupele țarului concentrându-se la frontiera Basarabiei și făcând demonstrații provocatoare¹⁶. Manifestând un interes excepțional relativ la soluționarea în interes propriu a noii etape a chestiunii orientale, care să extindă influența politică a Rusiei în Balcani, tendință cunoscută de altfel de cercurile politice românești¹⁷, rușii informau, în

unei „vaste conspirațiuni”, orchestrată din exterior, sugerând astfel implicarea Rusiei. Conform scenariului, acțiunile insurecționale începute în Herțegovina, sprijinite financiar și uman dinspre Serbia și Muntenegru, făceau parte dintr-un plan mai vast prin care, sub pretextul „unei lupte de rase și religioase”, se urmărea extinderea valului de revolte asupra Bulgariei și asupra celorlalte popoare balcanice supuse Porții. A se vedea, *Curierul*, an V, nr. 7/27 ianuarie 1877, p. 1-2.

¹⁴ **România în relațiile internaționale 1699-1939**, coord. L. Boicu, V. Cristian, Gh. Platon, Iași, Editura Junimea, 1980, p. 260-261.

¹⁵ Gheorghe Cliveti, **România și Puterile Garante 1856-1878**, Iași, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, 1988, p. 210.

¹⁶ Titu Maiorescu, **Discursuri parlamentare cu priviri asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I**, vol. II, 1876-1881, București, Editura Librăriei Socec et Co., 1897, p. 20-21.

¹⁷ Se pare că ministrul de Externe al României, M. Kogălniceanu, deținuse anumite informații incomplete în legătură cu hotărârile acordului ruso-austriac de la Reichstadt

decembrie 1875, prin vocea reprezentantului diplomatic la Constantinopol, generalul Ignatiev, pe agentul român din capitala Imperiului Otoman, Gheorghe Filipescu, că Rusia, în eventualitatea unui conflict cu Poarta, va ocupa România, drept garanție¹⁸. Vestea a creat o puternică impresie la București, diplomația rusă sondând astfel intențiile și reacțiile guvernului român privind atitudinea acestuia față de un eventual conflict ruso-turc, cunoscându-se neutralitatea pe care o promova executivul conservator¹⁹.

Dezavantajată în materializarea planurilor sale, Rusia s-a străduit să determine guvernul prezidat de Lascăr Catargiu să părăsească neutralitatea față de conflictul din Balcani²⁰, în acest scop încadrându-se, la începutul anului 1876, misiunea unor emisari precum corespondentul unui ziar englez, Mac Cagan și a unui american, Schyler, la București²¹. Politica promovată de cabinetul conservator, una extrem de rigidă din perspectivă rusească, nemulțumea cercurile diplomatice petersburgheze, în fața cărora evenimentele din Balcani le deschideau perspective avantajoase de acțiune.²²

În această atmosferă de apăsătoare incertitudini privind perspectivele evoluției crizei orientale și a raporturilor bilaterale cu Rusia, România, consecvență tacticii de a încheia convenții comerciale cu cât mai multe state, de preferință Mari Puteri limitrofe, ca expresie a stării *de facto* a independenței, a intensificat, în acest sens, negocierile cu partea rusă. Intuind mobilurile politice ale demersului românesc, negociatorii ruși au refuzat într-o primă fază, pentru a menaja susceptibilitățile Porții, să semneze proiectul de convenție, solicitând ca el să fie înaintat spre dezbateră Parlamentului român și contrasemnat de ministrul de Finanțe²³. Oficialii români au interpretat gestul ca o nerecunoaștere

din 1876, intuind scopurile anexioniste ale Rusiei asupra Basarabiei. A se vedea, în acest sens, Mihail Polihroniade, Alexandru-Christian Tell, **Domnia lui Carol I**, vol. I, **1866-1877**, București, Editura Vremea, 1937, p. 340.

¹⁸ Titu Maiorescu, **op.cit.**, p. 20-21.

¹⁹ Chestionând pe marginea politicii externe a guvernului Lascăr Catargiu, consulul general al Rusiei, Zinoviev, i-a întrebat pe oficialii români: „*Ce atitudine va avea România în viitoarea criză orientală?*” Cf. **Ibidem**.

²⁰ În contextul generat de concentrarea de trupe otomane la Vidin și de iminența unei ocupații militare, fie rusești, fie otomane, primul-ministru Lascăr Catargiu a elaborat la 4/16 ianuarie 1876 o notă circulară adresată agenților diplomați români acreditați pe lângă Marile Puteri prin care erau autorizați să le informeze cu privire la dorința guvernului român de a a-și păstra neutralitatea și de a o apăra cu armele în situația unei invazii străine. Pe larg, a se vedea, N. Corivan, **Lupta diplomatică pentru cucerirea independenței României**, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 29-31.

²¹ A.D. Xenopol, **op.cit.**, p. 331.

²² N. Corivan, **op.cit.**, p. 30.

²³ Keith Hitchins, **România 1866-1947**, trad. de G. Potra și Delia Răzdolescu, București, Editura Humanitas, 1996, p. 54.

a capacității țării lor de a încheia astfel de acte juridice cu diferiți subiecți de drept internațional și au ripostat, solicitând, drept condiție de valabilitate a actului, semnarea lui de către ministrul de Externe, Gorceakov, cu depline împuterniciri din partea țarului Alexandru al II-lea²⁴. Acest moment a fost depășit prin semnarea de către ambele părți a convenției comerciale la 27 martie 1876²⁵, precumpănind în logica diplomației petersburgheze argumentul strategic al utilizării căilor de comunicație românești în scopul ajutorării sârbilor și a muntenegrenilor împotriva Turciei²⁶.

Înlocuirea conservatorilor și impunerea la guvernare a cabinetului coaliției liberale de la Mazar Pașa în frunte cu Manolache Costache Epureanu la 27 aprilie 1876 nu a adus, la nivel declarativ, modificări în ceea ce privește conduita României privind criza din Balcani, neutralitatea rămânând cuvântul de ordine. Se remarcă, în schimb, o mai vie acțiune diplomatică menită a o asigura printr-un exercițiu politic bine formulat și aplicat²⁷.

Venirea în funcția de premier a lui Ion C. Brătianu la 24 iulie 1876 va coincide cu o mai justă percepere a scopurilor anexioniste ale Rusiei, mai ales în urma vizitelor pe care premierul român le-a efectuat în Transilvania și Rusia. Acestea au constituit oportunități de informare prin care liderul liberal a dedus, din chiar întrevederea cu împăratul Francisc Joseph, că dubla monarhie, în virtutea acordului de la Reichstadt, intenționa să acorde Rusiei preemțiunea în rezolvarea crizei orientale, ceea ce echivala cu o intervenție unilaterală a armatei țarului împotriva Porții²⁸.

²⁴ **Ibidem.**

²⁵ Ion Bălăceanu, ministrul de Externe al României în momentul încheierii convenției comerciale cu Rusia, oferă, în ale sale memorii, informații legate de culisele încheierii documentului menționat. El relatează că negocierile cu agentul Rusiei, Zinoviev, s-au desfășurat în cele mai bune condiții, proiectul de convenție fiind definitivat ușor. Neînțelegerile au apărut în momentul în care Bălăceanu l-a întrebat pe omologul său când credea că va primi patenta imperială de împuternicire pentru a putea semna documentul. La răspunsul acestuia că patenta nu urma a fi semnată de Țar, ci de cancelarul Gorceakov, Bălăceanu l-a informat că în situația respectivă, convenția nu putea fi încheiată întrucât scrisorile sale de împuternicire erau semnate de domnitorul Carol I. Mai mult, ministrul de Externe l-a rugat pe reprezentantul român la Petersburg, Gheorghe Filipescu să-l informeze pe cancelarul Gorceakov că lipsa formei oficiale reprezenta și o încălcare a demnității suveranului român. Deși în final actul a fost semnat cu respectarea formelor cerute, Bălăceanu atribuie tergiversarea momentului vinei agentului Filipescu care n-ar fi comunicat lui Gorceakov mesajul superiorului său de la Externe. A se vedea, pe larg, Ion Bălăceanu, **Amintiri politice și diplomatice 1848-1903**, trad. din limba franceză, note și comentarii de Georgeta Filitti, București, Editura Cavallioti, 2002, p. 182.

²⁶ Keith Hitchins, **op.cit.**, p. 54.

²⁷ Gheorghe Cliveti, **op.cit.**, p. 217.

²⁸ Dan Berindei, **op.cit.**, p. 172.

Anticipând deci mutarea decisivă a Rusiei, care urma să-i conducă armatele spre inima Balcanilor, Brătianu, în colaborare cu Domnitorul Carol I, a inițiat un plan menit a-i aduce apropierea de ea, sub forma încheierii unei convenții de tranzit a trupelor acesteia pe teritoriul românesc, urmată ulterior chiar de o colaborare militară împotriva Porții. Cu aceste scopuri întreprindea primul-ministru vizita din 29 septembrie 1876 de la Livadia, în Crimeea. Împăratul Alexandru al II-lea îl informă asupra hotărârii Rusiei de a declara război Turciei²⁹. Prilejul întrevederii de la reședința de vară a țarului a fost folosit de premierul român pentru a-i informa pe oficialii ruși asupra necesității semnării unei convenții de tranzit a armatelor rusești spre teatrul de operațiuni militare din Balcani, inițiativă la aflarea căreia Rusia își dezvăluia tendințele agresive.³⁰ El asigura pe omologii ruși de sentimentele de solidaritate ale românilor cu soarta creștinilor balcanici, însă se lovi de intransigența cancelarului Gorceakov la dorința părții române de a încheia un tratat politic, acesta limitându-se doar la încheierea unei convenții militare³¹. Chestiunea Basarabiei a fost, de asemenea, ridicată de premierul liberal, însă nu a fost dezbătută în amănunt³², datorită atitudinii lui Gorceakov care nu a dorit să detalieze subiectul, nedorind ca, prin dezvăluirea pretențiilor rusești, să acutizeze și mai mult polemica, într-un moment în care Rusia avea nevoie de concursul României³³. Brătianu i-a expus oficialului rus dorințele României în sensul încheierii unui tratat de la stat la stat, o convenție de trecere a trupelor rusești și garantarea teritoriului României, însă acesta nu s-a angajat cu nimic, mărgininu-se a face promisiuni de ordin general că țara nu va regreta nimic din colaborarea cu Rusia³⁴. Astfel, discuțiile de la Livadia sugerau factorilor politici români anumite intenții suspecte ale Rusiei în privința Basarabiei, dar și dorința

²⁹ A.D. Xenopol, **op.cit.**, p. 333.

³⁰ Xenopol face referire la celebrul dialog dintre primul-ministru Ion C. Brătianu și ministrul de Externe rus, Gorceakov, în care, la amenințarea înaltului demnitar imperial proferată la auzul intenției României de a riposta armat încercării de parcurgere a teritoriului său, în absența unei convenții speciale – „*Veți fi striviți!*”, Brătianu i-a replicat „*Striviți, dar stimați!*”. Respectivul declarații confirmă raporturile tensionate dintre cei doi parteneri de negocieri, cu puțin timp înainte de declanșarea războiului ruso-turc; **Ibidem**.

³¹ Mihail Polihroniade, Alexandru-Christian Tell, **op.cit.**, p. 372.

³² În memoriile sale, I. Bălăceanu pretindea că Brătianu îi destăinuise faptul că la Livadia cancelarul Gorceakov a pretins Basarabia, a cărei importanță pentru Rusia era mai mult de ordin principial și mai puțin teritorial, întrucât, pentru prima dată în istoria sa, aceasta fusese silită la 1856 să cedeze o parte a teritoriului său, recuperarea ei constituind pentru țarul Alexandru al II-lea „o datorie pioasă către tatăl său”, Nicolae I. Cf. Ion Bălăceanu, **op.cit.**, p. 201-201.

³³ A.D. Xenopol, **op.cit.**, p. 333.

³⁴ Mihail Polihroniade, Alexandru-Christian Tell, **op.cit.**, p. 372.

acesteia de a ajunge la un aranjament cu România³⁵.

Necesitatea încheierii unei convenții privind tranzitarea teritoriului român de către trupele rusești era resimțită stringent la București. Temerea unei părți a clasei politice românești era legată de posibilitatea pierderii garanțiilor de neutralitate conferite României în virtutea Tratatului de Pace de la Paris din 1856, care ar fi deschis calea Rusiei către anexarea sudului Basarabiei. Semnalele care veneau din exterior, în special de la cancelarul Bismarck, îndemneau pe domnitorul Carol I la o politică de echilibru între cei doi virtuali combatanți, Rusia și Turcia. „Nefavorizând” pe ruși, domnitorul era sfătuit să „se raporteze la datoriile sale față de Poartă ca la niște datorii de bună cuviință și să se păzească de a se ciocni cu forța”, însă să realizeze o înțelegere cu Rusia în forma încheierii unei convenții „decât să se dea pradă ei”³⁶.

Referitor la atitudinea pe care trebuia să o adopte România față de un eventual război ruso-turc, majoritatea oamenilor politici români, fie conservatori, precum Lascăr Catargiu, P.P. Carp, fie „centriști” precum Dimitrie Ghica și Vasile Boerescu, fie liberali, inclusiv Ion C. Brătianu și Mihail Kogălniceanu, într-o primă etapă, Ion Ghica și Dimitrie A. Sturdza, se pronunțau pentru neutralitate, insistând pentru menținerea garanției colective a Marilor Puteri³⁷. Argumentele uzitate de oamenii politici români, în sprijinul respectivei politici, luau în calcul imposibilitatea materială și militară a României de a rezista nici unuia dintre beligeranți, fie Rusia sau Turcia, dezinteresul României pentru război, interesul imediat impunând respectarea dispozițiilor Tratatului de la Paris și sprijinul Puterilor Garante. Consiliul de Coroană convocat la 1 aprilie 1877 a impus pe ordinea de zi tocmai stabilirea atitudinii țării față de un eventual război ruso-turc și oportunitatea încheierii unei convenții de tranzit a trupelor rusești prin România. O parte dintre oamenii politici prezenți precum C. Bosianu, Dimitrie Ghica, Mihail Kogălniceanu, Manolache Costache Epureanu, C.A. Rosetti, I.C. Brătianu, cu anumite nuanțe, au optat pentru încheierea unui acord cu Rusia care să nu implice și colaborarea militară a României. Dimpotrivă, Ion Ghica și Alexandru Golescu s-au pronunțat pentru o neutralitate absolută, fără încheierea vreunei convenții cu Rusia, considerată a fi contra tratatelor și de natură „a desființa baza noastră politică”, Tratatul de la Paris³⁸. Aceeași politică era afirmată și de Dumitru Brătianu în articolele sale publicate în oficiosul liberal, *Românul*. Constatând „starea mizeră mai cu seamă a finanțelor noastre și cu mica noastră armată așa de puțin pregătită a intra în campanie”, omul politic liberal recomanda „să ne ținem

³⁵ **Ibidem.**

³⁶ Cf. Gheorghe Cliveti, **op.cit.**, p. 222.

³⁷ C. Gane, **P.P. Carp și locul său în istoria politică a țării**, vol. I, București, Editura Ziarului „Universul”, 1936.

³⁸ Mihail Polihroniade, Alexandru-Christian Tell, **op.cit.**, p. 352.

în cercul unei stricte neutralități” care caracteriza conduita României de la declanșarea conflictului din Balcani³⁹. Mai mult, în broșura **Uă datorie de conștiință către țara mea**, D. Brătianu solicita ca armata română să se retragă în munți și să nu ofere nici un ajutor rușilor⁴⁰. O abordare deosebit de pertinentă a chestiunii oferea Mihail Kogălniceanu. El afirma tranșant că, în cazul unei victorii rusești împotriva turcilor, diplomația țarului va solicita Basarabia. În principiu, era împotriva unei cooperări militare cu Rusia, însă o eventuală invazie otomană care ar transforma teritoriul românesc în teatru de război, ne-ar fi adus forțat colaborarea cu Rusia⁴¹.

Factorul mobilizator în sensul acesta a fost domnitorul Carol I care, în virtutea tradiției și onoarei dinastice refractară oricărei subordonări față de Imperiul Otoman și a calculului politic pragmatic, a reușit să coaguleze în jurul proiectului său privind colaborarea cu Rusia în vederea obținerii independenței⁴², gruparea politică în frunte cu liderul liberal I. C. Brătianu⁴³.

Discuțiile româno-ruse pentru încheierea convenției de trecere a trupelor țariste au debutat încă din cursul anului 1876. La 15 noiembrie 1876, consilierul de ambasadă de la Constantinopol, Aleksandr Ivanovici Nelidov, însoțit de Mihai Cantacuzino, soseau clandestin în București, sub numele de „Alexandrescu”, un presupus proprietar din Basarabia și „Corschi”, venind de la Odessa prin Ungheni și cazându-se la un hotel⁴⁴. Nelidov urma să-i înmâneze primului-ministru Brătianu o scrisoare din partea lui Ignatiev. Discuțiile purtate la Ministerul de Finanțe au pus în lumină dorința premierului român de a încheia cu Rusia un tratat de la stat la stat, însă, în lipsa plenipotenței diplomatice a consilierului rus, pe care Brătianu o revendica ca o condiție indispensabilă începerii tratatelor, s-a mulțumit doar cu anumite discuții de principiu. Intenția liderului liberal consta în a sonda adevăratele intenții ale Rusiei în privința Basarabiei. Omologul rus, la întrebarea premierului român dacă i-ar putea garanta că după război Rusia nu va pretinde Basarabia,

³⁹ *Românul*, an XXI, vineri 8 aprilie 1877, p. 312.

⁴⁰ Constantin Bacalbașa, **Bucureștii de altă dată**, vol. I, 1871-1884, ediția a II-a, București, Editura Ziarului „Universul”, 1935, p. 199.

⁴¹ Mihail Polihroniade, Alexandru-Christian Tell, **op.cit.**, p. 352.

⁴² Decizia colaborării cu Rusia în vederea obținerii independenței fusese luată de către Carol I cu mult înaintea semnării convenției româno-ruse. În ianuarie 1877, într-o scrisoare adrestă tatălui său, domnitorul scria: „*Bărbații politici de aici sunt mult mai îngrijați decât mine asupra urmărilor unui război ruso-turc și asupra viitorului României pe care eu mi l-am schițat de la început: a încheia o convenție militară cu Rusia și, de va fi nevoie, a ne bate cu rușii contra turcilor.*” Cf. **Ibidem**, p. 349.

⁴³ **Ibidem**, p. 199.

⁴⁴ N. Iorga, **Războiul pentru independența României. Acțiuni diplomatice și stări de spirit**, București, Cultura Națională, 1927, p. 61-62.

răspundea: „Rusia va îndepărta de la România toate pericolele și atacurile ce s-ar putea îndrepta asupra ei de pe urma încheierii acestei convenții și că ea garantează siguranța și individualitatea politică a statului român în marginile lui actuale dacă ar putea fi amenințată de pe urma trecerii trupelor rusești”⁴⁵. După cum va recunoaște ulterior în memoriile sale⁴⁶, Rusia oferea României numai o garanție față de agresiunile Imperiului Otoman⁴⁷.

Discuțiile pe marginea proiectului de convenție propus de Rusia, prin intermediul secretarului ei diplomatic, sugerau factorilor de decizie români anumite indicii asupra intențiilor partenerilor ruși, paragraful conform căruia Rusia se angaja „a menține și a apăra integritatea actuală a României pentru tot timpul cât va ținea războiul”, lăsând să se întrevadă posibilitatea ca Rusia, învingătoare contra Turciei, să se considere eliberată de această obligație și de a anexa o parte a teritoriului românesc. În cele din urmă, hotărârea premierului Ion C. Brătianu de a nu se înfățișa Camerelor cu un astfel de proiect, l-a determinat pe Nelidov să renunțe la respectivul paragraf, mimând dezinteresul pentru chestiunile care țin de redactare⁴⁸. Mai mult, negociatorul rus a utilizat un întreg sistem de tactici de manipulare împotriva părții române în scopul de a-i înlătura orice suspiciune privind adevăratele scopuri ale Rusiei, recurgând chiar la unele gesturi puțin obișnuite pentru a-și disimula adevăratele intenții anexioniste⁴⁹. Finalitatea discuțiilor nu s-a concretizat în parafarea unei convenții, atât datorită lipsei plenipotenței diplomatului rus, cât și ca urmare a unei atitudini încă prudente a șefului executivului român, interesat mai curând a observa evoluția evenimentelor internaționale. Totuși, în principiu, se realizase o oarecare înțelegere cu Rusia.

Tatonările ruso-române au continuat și în perioada următoare. În decembrie 1876, colonelul rus de Stat Major, Bobrikov, a descins de la cartierul general al Marelui Duce Nicolae din Chișinău la București, pentru a trata cu domnitorul Carol modalitățile practice de tranzit al trupelor rusești. Nici de această dată factorii politici români nu s-au angajat în mod oficial, Carol fiind decis să aștepte, în prealabil, finalizarea Conferinței de la Constantinopol.⁵⁰

⁴⁵ **Ibidem.**

⁴⁶ **Souvenirs d'avant et d'après de guerre de 1877-1878**, în *Revue des Deux Mondes*, LXXXV/1915, tome 28, 15 iulie.

⁴⁷ **Ibidem.**

⁴⁸ A.D. Xenopol, **op. cit.**, p. 34.

⁴⁹ Relatându-i lui Bălăceanu anumite aspecte ale negocierilor româno-ruse pentru încheierea convenției de tranzit, Brătianu evoca scena în care, determinat de lipsa de încredere pe care premierul român o manifesta față de promisiunile pacifiste ale Rusiei, Nelidov a izbucnit pur și simplu în plâns mimând dezolarea provocată de neîncrederea părții române. A se vedea, Ion Bălăceanu, **op.cit.**, p. 193.

⁵⁰ Mihail Polihroniade, Alexandru-Christian Tell, **op.cit.**, p. 349.

Paralel cu desfășurarea tratatelor secrete româno-ruse, opinia publică românească era atrasă tot mai mult de curentul neutralist, reticent la orice tranzacție în favoarea unuia sau altuia dintre cei doi beligeranți care se prefigurau, Rusia sau Turcia. În special presa de opoziție își exprima speranța că, la Livadia, I.C. Brătianu nu contractase nici un angajament față de Rusia, această prerogativă fiind de competența Corpurilor Legiuitoare. Participarea la război de partea uneia dintre forțe nu făcea altceva decât „să rupem singuri tratatul din Paris și Europa nu mai are nici un angajament către noi”⁵¹. Însă, în eventualitatea în care România ar fi optat pentru o alianță care ar fi ieșit victorioasă din război, atunci singura pretenție legitimă a României ar fi fost recunoașterea independenței de către toate Marile Puteri, condiție anevoios de îndeplinit și nu vreo „augmentare de teritoriu”. Rămânea de preferat obținerea independenței pe cale diplomatică⁵².

Convențiunea specială relativă la trecerea trupelor ruse prin România a fost semnată la 4/16 aprilie 1877, de către ministrul de Externe român, Mihail Kogălniceanu și de baronul Dmitri Stuart⁵³, consilier de stat, agent diplomatic și consul general al Rusiei în România.

Deși conform Constituției, respectiva convenție urma să supună ratificării Corpurilor Legiuitoare convocate pentru data de 14 aprilie 1877, comandamentul rusesc stabilit la Chișinău, invocând anumite necesități strategice, a ordonat trupelor sale să treacă Prutul în România în noaptea de 11/12 aprilie 1877⁵⁴. Zvonurile privind pătrunderea primelor unități militare rusești în țară au neliniștit opinia publică românească⁵⁵. Guvernul român, pus într-o situație extrem de delicată, a informat guvernul imperial, la 12 aprilie 1877, prin intermediul generalului Iancu Ghica, trimis la Chișinău pentru a adresa salutări țarului Alexandru al II-lea, că va protesta la adresa trecerii intempestive a trupelor acestuia în România. De asemenea, preocuparea executivului a constat în informarea publicului asupra situației în care se găsea țara, exprimându-și astfel indignarea asupra acțiunii militare a Rusiei. El își făcuse datoria „în marginile posibilului”, răspunzând ofertelor Rusiei privind încheierea convenției „prin tratative pregătitoare”, încercând astfel să câștige timp până la convocarea Corpurilor Legiuitoare.⁵⁶ De asemenea, declarațiile

⁵¹ *Pressa*, an X, nr. 62/duminică, 10 aprilie 1877, p. 1.

⁵² **Ibidem**.

⁵³ Consulul general al Rusiei, Dmitri Stuart, își exprima față de omul politic conservator, M.C. Epureanu, bucuria nedisimulată, cum că încheierea convenției de către România, „demonstră că Europa vă abandonează, că tratatul de la Paris nu mai are valoare. Nu puteți conta decât pe noi”; Cf. Gheorghe Cliveti, **op. cit.**, p. 222.

⁵⁴ N. Corivan, **op.cit.**, p. 80.

⁵⁵ A se vedea *Românul*, edițiunea de seară, an XXI, luni-marți, 11-12 aprilie 1877, p. 323.

⁵⁶ *Românul*, miercuri, 13 aprilie 1877, p. 327.

Rusiei că venea în calitate de putere amică, fuseseră luate ca atare de către guvernul român, sperând totuși că rușii vor fi așteptând hotărârile Corpurilor Legiuitoare, însă, „din nefericire”, unitățile rusești trecuseră pe la Iași, Bolgrad și Cahul⁵⁷. Regretând „foarte viu” precipitarea armatei rusești, ziarul guvernamental recomanda o observare pertinentă a situației înainte de a se pronunța „dacă împrejurări necunoscute nouă au silit pe guvernul rusesc să ordone trecerea atât de grabnică sau din nenorocire, procedarea lui ar fi consecința tradițiilor trecutului”⁵⁸. Totuși, tonul vehement al oficiosului liberal va lăsa treptat locul diplomației, cetățenii fiind întrebați dacă se cuvenea ca rușii să fie priviți ca dușmani din moment ce ei doar treceau prin România, iar Marile Puteri nu protestaseră în nici fel față de intervenția militară a acestora⁵⁹. Era vorba, indiscutabil, despre o încercare a ministerului de a pregăti opinia publică românească în sensul acceptării convenției cu Rusia și a ideii unei colaborări militare în perspectivă. În acest sens, era avansată întrebarea dacă nu era oportună încheierea unei convenții prin care „existența națiunii să fie cât mai bine garantată”, astfel încât „națiunea și producătorii să aibă a suferi cât mai puțin”⁶⁰.

Expresii ale stării de neliniște ce caracteriza spiritul public românesc ca urmare a pătrunderii armatei rusești în țară, anumite zvonuri încep să se răspândească rapid. Ele vorbeau despre conflictele care ar fi avut loc între trupele rusești și autoritățile românești supuse pericolului arestării, în condițiile în care ocupații nu ar fi recunoscut autoritatea guvernului român⁶¹. Cercurile guvernamentale încercau să tempereze neliniștile populației, informând că, în realitate, ofițerii ruși se scuzau în legătură cu trecerea neașteptată în România, motivată totuși de rațiuni strategice⁶². Informațiile erau veridice întrucât în această primă etapă a campaniei ei militare, politica Rusiei a urmărit să-și creeze un curent favorabil în mediul public românesc, decizional mai cu seamă. Corespondențele din teritoriu ale ziarelor epocii⁶³, precum și memorialistica

⁵⁷ **Ibidem.**

⁵⁸ **Ibidem.**

⁵⁹ **Ibidem.**

⁶⁰ **Ibidem.**

⁶¹ *Românul*, joi, 14 aprilie 1877, p. 331.

⁶² **Ibidem.**

⁶³ Ziarele ofereau de regulă informații în legătură cu atitudinea disciplinată a soldaților ruși. Corespondența *Pressei* din 15 aprilie 1877 informa că, în drumul lor spre Barboși, locul de staționare, trupele rusești, ajunse la Galați la 12 aprilie 1877, nici nu treceau prin oraș, ocolindu-l, fapt ce atrăgea satisfacția locuitorilor și a autorităților românești. Aceeași linie de conduită a unităților rusești era confirmată de corespondența din 15 aprilie 1877 de la Brăila, acolo unde, ocupând gara, au afișat manifestul Marelui Duce Nicolae adresat locuitorilor României prin care le era promisă respectarea persoanelor și a averilor. A se vedea, *Pressa*, nr. 70, marți, 19 aprilie 1877, p. 1.

perioadei confirmă disciplina trupelor rusești și buna colaborare dintre ele și autoritățile locale românești.⁶⁴

Convenția a fost amplu dezbătută în Parlamentul României, devenit spațiul confruntării argumentelor pro sau contra Rusiei și a politicii de urmat în raport cu ea.

Camera a fost convocată pentru ratificarea convenției la 15/27 aprilie 1877 și a cunoscut aprige luări de poziție împotriva politicii guvernului de a înlesni, prin semnarea convenției, accesul liber în țară a armatelor rusești și a curentului războinic. În expunerea de motive comunicată Camerei de către cabinet cu privire la încheierea convenției cu Rusia, se specifica că ea era rezultatul necesității întrucât toate încercările executivului pe lângă Marile Puteri „de a pune sub scutul Europei neutralitatea teritoriului român” eșuaseră⁶⁵. Necesitatea ratificării ei era reclamată de „interesul nostru de conservare”, din nevoia de „a se menține drepturile și instituțiile noastre politice, a se păstra și garanta integritatea hotarelor României” precum și de „apărarea pe cât în puțință a populațiunilor noastre de sarcinile ce atrage după sine trecerea chiar pașnică a unei armate numeroase”⁶⁶. Mai mult, pentru a menaja susceptibilitățile celor mai mulți oameni politici români și ale opiniei publice referitoare la o eventuală participare militară a României alături de Rusia, I.C. Brătianu ținea în fața Camerei, la 15 aprilie 1877, un discurs în care preciza direcția de politică externă a guvernului liberal și a partidului pe care îl conducea⁶⁷. Primul-ministru român preciza că motivul pentru care partidul liberal intrase la guvernare, în ciuda situației economice-financiare deosebit de dificile, a imposibilității obținerii creditării datorită evenimentelor din Orient, a constat în necesitatea menținerii neutralității României, în contextul în care opinia publică manifesta o profundă îngrijorare față de idea unei intervenții în sudul Dunării. O dovadă în plus a dorinței guvernului de a demonstra Europei că România respecta neutralitatea a constituit-o atitudinea ei rezervată, în ciuda încălcării unor principii de conștiință, față de mișcarea de eliberare a creștinilor din Balcani⁶⁸.

Discursul premierului Brătianu nu a avut darul de a liniști spiritele extrem de surescitate ale deputaților. Autorul broșurii **Uă cugetare politică 1877**, în care își formula explicit punctul de vedere referitor la necesitatea menținerii neutralității României și a evitării oricăror combinații cu Rusia, Ion Ghica, anticipând că următoarea mutare a guvernului ar consta în implicare militară a României în conflict, atrăgea atenția asupra nedoritei subordonări a armatei noastre celei rusești⁶⁹. În afara

⁶⁴ T.C. Văcărescu, **Luptele românilor în resbelul din 1877-1878**, București, Editura F. Göbl și Fiii, 1887, p. 29-30.

⁶⁵ *Românul*, duminică, 17 aprilie 1877, p. 343.

⁶⁶ **Ibidem.**

⁶⁷ *Curierul*, nr. 31, duminică, 24 aprilie 1877, p. 3.

⁶⁸ **Ibidem.**

⁶⁹ C. Gane, **op. cit.**, p. 202-203.

lui Ion Ghica, luări de poziție ostile convenției cu Rusia s-au înregistrat la Gheorghe Danielopol sau la Nicolae Blaremburg. Ultimul a fost atât de vehement încât, la aflarea rezultatului votului în urma căruia convențiunea era admisă cu 79 de bile albe contra 25, și-a prezentat, indignat, demisia⁷⁰. Convenția i se părea nici mai mult, nici mai puțin decât o „sinucidere a țării”⁷¹. Primul-ministru Brătianu, în discursul său din Cameră de la 15 aprilie 1877, demonta acuzațiile opoziției la adresa încheierii convenției de către guvern. Ea era prezentată ca o „politică de necesitate” care nu aducea întru nimic atingere Tratatului de la Paris și implicit neutralității României, inserarea cuvântului „tratat” în textul convenției⁷² dovedind intențiile guvernului de a se asigura și mai bine în condițiile în care „Rusia iese din tratat prin resbelul pe care îl întreprinde”⁷³.

În dezbaterile din 17 aprilie 1877 din Senat, printre adversarii politicii de apropiere față de Rusia s-au numărat Manolache Costache Epureanu, Dimitrie A. Sturdza, Vasile Boerescu, P.P. Carp. Luând cuvântul după D.A. Sturdza, Carp s-a pronunțat deschis împotriva rațiunii de a încheia respectiva convenție cu Rusia, contestând chiar valabilitatea ei în condițiile în care a fost supusă dezbaterii Parlamentului după pătrunderea trupelor rusești în țară și ca atare sub imperiul presiunii armate⁷⁴. Referindu-se la motivația încheierii convenției cu Rusia cuprinsă în mesajul regal, conform căreia inițiativa României a fost expresia dezinteresului Puterilor garante la adresa ei, apropierea de țară apărând, în contextul respectiv, ca singura alternativă, P.P. Carp o respingea cu tărie și se întreba: „De ce să cerem Rusiei să înlocuiască ea singură garanția ce ne-o dădeau până azi șapte puteri? Cine ne garantează în contra Rusiei? Nu înțeleg ce speranță poate cineva întemeia pe această convențiune când disproporția de puteri este atât de mare, încât, oricâte s-ar zice, niciodată nu am fi pe picior de egalitate. Pozițiunea care se face României prin această convențiune este tocmai pozițiunea pe care o făceau romanii popoarelor pe jumătate cucerite”⁷⁵. Carp își încheia discursul din Senat respingând orice încercare de alianță cu Rusia, văzută ca „o încălcare a tratatului de la Paris, paza de până acum a existenței statului român”⁷⁶. Perceptută de el ca un real pericol pentru

⁷⁰ **Ibidem**, p. 214.

⁷¹ *Curierul*, duminică, 24 aprilie 1877, p. 4.

⁷² „Guvernul Maiestății Sale Imperatorul tuturor Rusiilor se obligă a menține și a face a se respecta drepturile politice ale statului român, astfel cum rezultă din legile interioare și *tratatele* existente.” Cf. **Ibidem**.

⁷³ **Ibidem**.

⁷⁴ „Atunci când 300.000 de baionete se află pe teritoriul nostru și oricare ar fi răspunderea materială ce va rezulta din votul nostru, eu resping răspunderea morală a unui act făcut în asemenea condițiuni”. Cf. C. Gane, **op.cit.**, p. 204-205.

⁷⁵ **Ibidem**.

⁷⁶ **Ion C. Brătianu. Viața și faptele sale (1821-1891)**, București, Imprimeriile Independența, f.a., p. 49.

Însăși existența statului român, fapt confirmat de tradiția acțiunilor antiromânești concretizate în precedentele ocupații militare și amputări teritoriale, omul politic conservator sesiza intenția diriguitorilor politicii externe românești de a se folosi de conflictul ruso-turc pentru a interveni și a obține independența. În consecință, Carp îi îndemna la o mai profundă reflecție asupra consecințelor pe care victoriile militare ale Rusiei le-ar putea avea asupra integrității noastre teritoriale, nerămânându-i decât să spere că „Puterile, la încheierea păcii să zică că mențin aici la noi statu quo”⁷⁷.

Treptat, o mare parte a mediului politic românesc s-a pliat pe strategia guvernamentală, îmbrățișând ideea colaborării cu Rusia și teza intervenționistă. Au rămas totuși, în afara acestui cadru, personalități politice situate pe poziții net antirusești. Vasile Boerescu, de pildă, taxa ca „aventuroasă” politica guvernului Brătianu, considerând că rezervele românești la adresa Rusiei și a politicii sale proveneau dintr-un „instinct natural de conservare al naționalității noastre”⁷⁸. El vedea, în lipsa unei garanții speciale din partea Europei pentru România, o lacună a Tratatului de la Paris și își exprima speranța că noul context geopolitic creat de evenimentele din Balcani va determina puterile europene să-și reconsidere poziția și să acorde țării noastre un statut similar celui al Belgiei neutre⁷⁹. Așadar, Boerescu recomanda o „politică de echilibru și interes, iar nu politică de sentiment și entuziasm”⁸⁰.

Un cunoscut antiintervenționist al epocii și un adversar înverșunat al cooperării politice cu Rusia a fost și liberalul D.A. Sturdza. Concepția sa, făcută publică fie prin intervențiile de la tribuna Parlamentului, fie prin activitatea publicistică⁸¹, mereu documentată cu cele mai reprezentative achiziții ale gândirii politice rusești și occidentale, este circumscrisă tezei românismului ca bastion al civilizației occidentale în Răsărit, calitate în care românii le revenea, după aprecierile lui Napoleon al III-lea, statutul de „bulevard al Europei Occidentale contra colosului de la Nord”, „poarta de oțel care închide rușilor calea spre Constantinopol”⁸². Periculozitatea Rusiei pentru destinele românești provenea, în optica lui Sturdza, din însăși ideea panslavismului care constituia paravanul ambițiilor Rusiei de dominație europeană.

Dezbaterea publică asupra oportunității încheierii convenției româno-ruse

⁷⁷ C. Gane, **op.cit.**, p. 204-205.

⁷⁸ B. Boerescu, **Discursuri politice 1859-1883**, vol. II **1874-1883**, București, Atelierele Grafice Socec et Co., 1910, p. 664.

⁷⁹ **Ibidem**.

⁸⁰ **Ibidem**, p. 671.

⁸¹ Dimitrie A. Sturdza și-a prezentat concepția sa asupra politicii rusești în lucrarea **Europa, Rusia și România**, apărută în forma unor articole publicate în *Revista Nouă*, an III, nr. 14-15 din 1890.

⁸² Dimitrie. A. Sturdza, **op.cit.**, p. 35.

și a consecințelor ei nu a ocolit contribuțiile intelectualilor români ai perioadei. Personalitate de prim rang a istoriografiei românești din a doua jumătate a veacului al XIX-lea, A.D. Xenopol, analizând condițiile care au impus executivului român luarea unei asemenea decizii, conchidea, la doi ani după semnarea Tratatului de la Berlin că, în condițiile unei izolări diplomatice, convenția din aprilie 1877 „era expresiunea necesității și oricât ar fi fost de rea, ea este îndreptățită căci era fatală, neapărată”⁸³. La baza încheierii ei, istoricul român așeza rusofilia miniștrilor I.C. Brătianu și Mihail Kogălniceanu. Astfel, ministrul de Externe român era bănuț de simpatii rusești, Xenopol invocând o scriere de tinerețe a acestuia, **Histoire de la Valachie et de la Moldavie et des Vlaques transdaubiens** (1837), prin care „îngerul tutelar al Nordului”, „muma noastră”, „inspirată de iubirea creștinească pentru popoarele nenorocite”, Rusia era privită ca un constant sprijin al României după 1711⁸⁴. Apropierea sentimentală a lui Brătianu de ruși era desprinsă dintr-un discurs ținut în sala Slătineanu în 1868, în care omul politic liberal își manifesta simpatiile pentru popoarele ortodoxe din Balcani într-un moment în care strategia revoluționară a liberalilor de obținere a independenței lua în calcul o cooperare cu popoarele de la sudul Dunării⁸⁵.

Vestea declarării războiului de către Rusia împotriva Turciei la 12/24 aprilie 1877, a fost primită cu cel mai mare interes de către opinia publică românească. Autoritățile române s-au străduit să organizeze o primire demnă pentru înalții demnitari imperiali care treceau frontiera României, în frunte cu însuși țarul Alexandru al II-lea, cu marele duce Nicolae și cu cancelarul Gorceakov. La 11 aprilie 1877, mitropolitul Iosif Naniescu îl întâmpina pe țar la Ungheni⁸⁶, iar la Iași se făceau pregătiri intense pentru primirea înalților oaspeți care însoțeau armatele rusești în Bulgaria. Instrucțiunile din 15 mai 1877 transmise de prefectul județului Iași consilierului comunal Dimitrie Rosetti insistau să fie luate „măsurile cuvenite pentru ca Maiestatea sa să fie primită de acest oraș precum se cuvine să fie primit un mare suveran”, iar pentru întreaga activitate de organizare ce reclama să fie executată „cu toată graba, cu cel mai ales gust și cu toată economia posibilă”, era alocată provizoriu suma de 6000 de lei⁸⁷. Peste câteva zile, o telegramă expediată pe adresa Primăriei Iașiului, de către însuși ministrul de Externe, Mihail

⁸³ A. D. Xenopol, **op.cit.**, p. 339.

⁸⁴ **Ibidem**, p. 342.

⁸⁵ „Ca români suntem ortodocși și ca ortodocși avem simpatii pentru popoarele ortodoxe. Pretutindeni unde va fi o chestiune ortodoxă, pretutindeni unde va fi o primejdie pentru acei ce se roagă în aceeași biserică cu noi, există o chestiune română”. Cf. **Ibidem**, p. 343.

⁸⁶ Claudiu Constantin Cotan, **Ortodoxia și mișcările de emancipare națională din sud-estul Europei în secolul al XIX-lea**, București, Editura Bizantină, 2004, p. 260.

⁸⁷ DJAN Iași, **Fond Primăria Municipiului Iași**, dosar nr.115/1877, f. 1.

Kogălniceanu, prin care informa autoritățile locale asupra necesității arborării drapelului în culorile României și în cele imperiale rusești⁸⁸, sugerează preocuparea cercurilor guvernamentale românești de a câștiga bunăvoința înalților oaspeți în viitoarele raporturi pe care desfășurarea războiului le-ar fi creat între cele două state. În aceeași linie de conduită, se încadrează discursul proaspătului primar al Capitalei, C.A. Rosetti, la primirea țarului în gara Târgoviște din București, la 24 mai 1877, în care împăratul tuturor Rusiilor era gratulat cu apelativele de „mare monarh”, „liberatorul popoarelor din Orient” și asigurat de recunoștința „unui stat pe deplin independent” pentru „ajutorul tutelar ce Rusia ne-a acordat cu generozitate în timp de nefericire”⁸⁹. Ulterior, acuzați de servilism, guvernamentalii au replicat că respectivele cuvinte urmăreau doar să facă impresie asupra țarului, spre a-l determina să nu mai pretindă cele trei județe din sudul Basarabiei⁹⁰.

La cu totul alți parametri s-a situat percepția și atitudinea publicului larg față de prezența rusească. Contemporanii evenimentelor relevă contrastul dintre primirea pe care societatea românească a făcut-o rușilor la 1877 și precedentele descinderi ale vecinilor din Răsărit: „Națiunea română, cordială și prietenoasă fără îndoială, în primirea ce făcea și de data aceasta rușilor, păstra însă acum o vădită nuanță de rezervă și de cumpănire indicând grija de a-și deosebi individualitatea proprie, ținta și aspirațiunile sale distincte pe care înțelegea a nu le împreuna cu cele rusești pe tărâmul politic și național tot așa precum le despărțise și pe tărâmul militar”⁹¹.

Izbucnirea războiului ruso-turc a adus și noi complicații în raporturile româno-ruse. Declarația de război la adresa Imperiului Otoman din 30 aprilie/2 mai 1877 și proclamarea independenței de stat a României la 9/12 mai 1877 a fost primită cu rezerve de diplomația țarului, iar ofertele de colaborare militară, cu păstrarea individualității de comandă, făcute de autoritățile române oficialele ruși, s-au lovit de un refuz categoric, exprimat în termeni duri la 17/29 mai 1877 prin nota cancelarului Gorceakov, Rusia bravând cu superioritatea sa militară care făcea de prisos orice asistență⁹². Telegrama trimisă de marele duce Nicolae domnitorului Carol I, la 8/20 iulie 1877, solicitându-i ajutorul armat pentru a ieși din dificultățile pe care i le ridicase rezistența otomană și sistemul de fortificații din fața Plevnei, a marcat începutul colaborării militare româno-ruse la sudul Dunării. Statutul de aliați, în absența unui acord de cooperare militară, nu a avut darul de a normaliza relațiile bilaterale sau de a elimina neliniștile

⁸⁸ **Ibidem**, f. 6.

⁸⁹ Constantin Bacalbașa, **op.cit.**, p. 222.

⁹⁰ **Ibidem**.

⁹¹ T.C. Văcărescu, **op. cit.**, p. 83-84.

⁹² Gheorghe Platon, **Istoria modernă a României**, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985, p. 242.

opinieii publice relative la pretențiile rusești asupra Basarabiei.

Începând cu luna ianuarie a anului 1878, temerile privind o iminentă anexare a Basarabiei de către Rusia înregistrau cote nemaifântălnite, degenerând într-o febrilă agitație mediatică. Filosoful Vasile Conta, de pildă, într-un articol publicat la 23 ianuarie 1878, în *Steaua României*, își exprima vădita îngrijorare privind zvonurile despre o iminentă ocupație a Basarabiei, atât ca o reparație pentru dauna pe care Rusia o suferise după Războiul Crimeii, cât și ca un gest de reparație morală datorată țarului Alexandru al II-lea care nu dorea să transmită succesorilor săi un imperiu ciuntit⁹³. În acest sens, Conta propunea guvernanților de la București o variantă menită a da satisfacție Rusiei și a permite României să recupereze și partea rusească a Basarabiei prin cedarea către puternicul vecin din Răsărit, a unei provincii de pe coasta meridională a Mării Negre, pe care România o va primi de la Imperiul Otoman, în contul despăgubirilor de război. Conta raționa astfel că, în urma acestei tranzacții, Rusia va obține o provincie mult mai importantă decât Basarabia, România își va reîntregi Basarabia, iar relațiile bilaterale vor fi avut numai de câștigat⁹⁴. Tot într-un articol axat pe același subiect, izvorât din teama opiniei publice pentru soarta celor trei județe din sudul Basarabiei și publicat la 25 ianuarie 1878, în oficiosul conservator *Timpul*, Mihai Eminescu, susținând cu argumente istorice dreptul României asupra acestui teritoriu, prezentând împrejurările în care beiu Moruzi a înstrăinat în mod abuziv provincia în 1812, își exprima refuzul pentru o eventuală cesiune și recomanda românilor următoarea atitudine: „De bună voie niciodată, cu sila și mai puțin”⁹⁵. Același reputat gazetar, într-un articol publicat în *Timpul* la 14 februarie 1878, realiza un drept la replică relativ la o serie de argumente pe care o gazetă petersburgheză le considera ca suficient de solide ca să justifice o proiectată anexiune basarabească. Chestiunii de onoare reclamată de foaia imperială, Eminescu îi opunea chestiunea existenței naționale, întrucât, din perspectivă geostrategică și economică, stăpânirea românească asupra Basarabiei întreține via interesul economic al Marilor Puteri pentru zona dunăreană și pontică⁹⁶. Pentru gazetarul de la *Timpul*, argumentul numeric favorabil părții ruse nu-i justifică acesteia pretențiile teritoriale, egalitatea juridică dintre state trebuind să constituie baza relațiilor dintre ele⁹⁷.

⁹³ B. Conta, **Discursuri parlamentare. Proiect de lege, articole de ziare (1878-1881)**, pref. de B.C. Livianu, Iași, Tipografia „Dacia”, 1899, p. 40.

⁹⁴ **Idem**.

⁹⁵ Mihai Eminescu, **Publicistică. Referiri istorice și istoriografice**, Chișinău, Cartea moldovenească, 1990, p. 91.

⁹⁶ Idem, **Națiunea română. Progres și moralitate**, ed. Constantin Schifirneț, București, Editura Albatros, 1999, p. 131.

⁹⁷ „Nu înțelegem de unde ziarul rusesc ia ciudata teorie că un popor de 4-5 milioane trebuie să aibă mai puțin amor propriu decât unul de 80 de milioane? Statele, ca personalități politice sunt

Cu cât trupele țarului înaintau către inima Balcanilor și Strâmtoni, cu atât mai mult sporea îngrijorarea anumitor părți ale clasei politice românești față de proporțiile succesului rusesc, alimentată de zvonistica alarmantă în chestiunea basarabeană. Discursul lui P.P. Carp din ședința Senatului din 13 februarie 1878 constituie, din acest punct de vedere, un semnal de alarmă, dar și proba unei interpretări în profunzime a politicii Rusiei în dimensiunea sa sud-est europeană, vădind spiritul analitic și o bună cunoaștere din partea autorului a problemelor relațiilor internaționale⁹⁸. Plecând de la constatarea că, prin poziția sa geostrategică, de mijlocitoare între Europa și Asia, Rusia avea supremul interes în a controla căile de comunicație care legau aceste două spații, blocând Dunărea și deschizând Dardanelele, omul politic conservator remarcă antagonismul româno-rus, determinat de situarea țării noastre în calea planurilor țarului. Ca atare, orice gest politic de natură a înlesni materializarea scopurilor tradiționale ale Rusiei, era interpretat de Carp ca antinațional. Din acest punct de vedere, îi apăreau absolut inutile frământările guvernamentale față de semnalele privind o iminentă anexarea a sudului Basarabiei. Hotărând intrarea României în război, factorii decizionali români nu au înțeles incompatibilitatea de interese care excudea din start orice colaborare româno-rusă: „Rusia nu ne cere Basarabia decât fiindcă este în interesul ei să ne-o ceară și nu ne-o cere de astăzi, ci de mult. Ea face politică rusească; Dvs. însă nu faceți politică românească”⁹⁹.

Intențiile reale ale Rusiei pentru încorporarea județelor basarabene au fost dezvăluite în cuprinsul Tratatului preliminar de pace de la San Stefano încheiat, fără vreo participare românească, între ruși și turci la 19 februarie/3 martie 1878. Dispoziția articolului XIX, care prevedea că Rusia își rezerva dreptul de a preschimba sangeacul Tulcei, dobândit de la turci pentru partea din Basarabia alipită Moldovei prin Tratatul de la Paris din 1856, precum și cea a articolului VIII, conform căruia trupele de ocupație rusești staționate în Bulgaria vor folosi, în scopul asigurării comunicației cu Rusia, atât teritoriul românesc cât și porturile Mării Negre¹⁰⁰, au generat un profund sentiment de dezamăgire în rândul publicului românesc.

La nivelul dezbaterilor politice, frustrarea s-a canalizat împotriva persoanei primului-ministru, I.C. Brătianu și a politicii guvernului liberal. Șeful executivului i se reproșa în principal, de către opoziția conservatoare,

egale de jure și deosebirea de facto stă numai în puterea pe care o dezvoltă într-o stare nejuridică și anormală de lucruri adică în război și prin înrăurirea pe care o exercită prin frica ce inspiră cu amenințarea puterii fizice.” Cf. **Ibidem**.

⁹⁸ C. Gane, **op.cit.**, p. 217.

⁹⁹ **Ibidem**.

¹⁰⁰ A.D. Xenopol, **op.cit.**, p. 346.

colaborarea cu Rusia¹⁰¹ în războiul din Balcani și, pe cale de consecință, lipsa de prevedere și de măsuri pentru păstrarea Basarabiei, dovedită prin omisiunea inserării în textul convenției cu Rusia a unor dispoziții favorabile¹⁰². Încercând să exploateze criza politică în interes propriu, conservatorii¹⁰³ explicau atitudinea ostilă a Rusiei față de aliatul ei prin antipatia pe care aceasta o nutrea față de guvernul radical și față de liderul său, iar dacă România era pe cale să piardă întreaga Basarabie, acest fapt se datora faptului că era condusă de un guvern *roșu*, suspect Rusiei monarhice¹⁰⁴.

Pierderea Basarabiei în favoarea Rusiei prin Tratatul de la San Stefano a generat profunde sentimente antirusești. Memorialistica epocii evocă acest tablou al nemulțumirii generale, precizând „răceala”, chiar „dușmănia” care i-a cuprins pe români în urma ingraturii rusești cu care fuseseră încălcate dispozițiile Convenției din 4 aprilie 1877 și avansa sentința care va marca relațiile ruso-române începând cu deceniul opt al secolului XIX: „Cauza Rusiei în România este piedută pentru totdeauna”¹⁰⁵. Apreciind atitudinea provocatoare a Rusiei și intenția ei de a-și realiza un teritoriu care să excedă necesităților privind asigurarea comunicațiilor cu trupele ei de la sudul Dunării, domnitorul Carol I a ajuns să fie determinat să ordone chiar ocuparea de către armata română a unor poziții defensive pe linia Slatina-Pitești-Târgoviște¹⁰⁶.

Considerat drept „cel mai mare triumf al Rusiei pe tărâmul diplomației”¹⁰⁷, Congresul de Pace de la Berlin, prin hotărârile sale, a

¹⁰¹ Unul dintre cei mai vehemenți contestatari ai politicii guvernamentale a liberalilor, în vremea Războiului de Independență și nu numai, P.P. Carp, într-un discurs ținut în ședința Senatului din 13 noiembrie 1878, sugera că efectele nefaste ale colaborării româno-ruse constituiau confirmarea unei politici greșit direcționate începută în 1866 prin ajutorul oferit bandelor bulgare de către autoritățile românești și continuată în 1870 cu politica probalcanică a lui I.C. Brătianu în numele comuniunii de credință ortodoxă cu popoarele de la sud de Dunăre. Cf. P.P. Carp, **Discursuri**, vol. I, **1868-1888**, București, Editura Librăriei Socec et Co., 1907, p. 166-167.

¹⁰² C. Gane, **op.cit.**, p. 215-216.

¹⁰³ N. Iorga atribuia și opoziției, „puțin patriotice ce nu susținuse material războiul”, responsabilitatea pentru starea de indignare generală generată de pierderea Basarabiei. A se vedea, N. Iorga, **Locul românilor în istoria universală**, ed. îngrijită de Radu Constantinescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 424.

¹⁰⁴ Constantin Bacalbașa, **op.cit.**, p. 247.

¹⁰⁵ **Ibidem**, p. 246.

¹⁰⁶ T.C. Văcărescu, **op.cit.**, p. 573.

¹⁰⁷ A. D. Xenopol, **op.cit.**, p. 346. Nu este exclus ca aprecierea făcută de marele istoric român asupra avantajelor teritoriale contabilizate de Rusia prin Tratatul de Pace de la Berlin să fi fost influențată și de regretul pierderii de către România și a sudului Basarabiei în favoarea Rusiei. O cu totul altă percepție oferea opinia publică rusească momentului Berlin 1878. În jurnalul său, ministrul de Război al Rusiei, Miliutin nota la

reconfirmat, pe lângă obținerea independenței condiționate a României, și pierderea celor trei județe din sudul Basarabiei. Opinia publică românească își întărea convingerile antirusești în peisajul jalnic creat de retragerea armatei țarului care nu omitea să incendieze depozitele de provizii și de ruble¹⁰⁸, iar oamenii politici români, din rândul opoziției, în mod special, își consumau energia acuzând guvernarea liberală de lipsă de prevedere și pricepere în gestionarea relațiilor cu Rusia, încercând să exploateze electoral nemulțumirile opiniei publice. Treptat, pe fondul deteriorării raporturilor româno-ruse, dar și ca o consecință a raportului de forțe pe plan european, dominat de Germania, România va proceda la o apropiere de Puterile Centrale, cu care va semna un tratat în 1883.

The Romanian public perception about Russia and its policy during the Independence War. Some concerns

Summary

Romania's relations with Russia were followed with a real interest by the Romanian public opinion during the war of independence.

The loss of Bessarabia by the Treaty of Berlin has caused public anti-Russian feelings.

Consequently, policy makers decided an approach with Central Powers, with whom Romania would conclude the Treaty of 1883.

22 iulie 1878: „Opinia publică din Rusia are o atitudine foarte ostilă față de guvern, îndeosebi la Moscova. Tratatul de la Berlin stârnește o insatisfacție aproape generală. Poate că principala explicație este dezamăgirea. Rușii s-au așteptat la ceva colosal și, când au văzut că speranțele idealiştilor nu au fost împlinite, iar realitatea s-a înfățișat așa cum era de fapt, mulți au protestat sonor împotriva diplomației noastre”. Cf. Russell Sherman, **Rusia 1815-1881**, trad. de Radu Paraschivescu, București, Editura BIC ALL, 2001, p. 159.

¹⁰⁸ Constantin Bacalbașa, **op.cit.**, p. 264.